

УДК 359.08:378

Іван ВАСИЛЬЧУК

кандидат психологічних наук, доцент,
заступник директора Департаменту персоналу,
Адміністрація Державної прикордонної служби України,
м. Київ, Україна
ORCID ID: 0000-0003-4927-657X
bov_nadpsu@ukr.net

Богдан КОВАЛЬ

заступник начальника управління –
начальник відділу організації освітньої та наукової діяльності
управління професійної підготовки Департаменту персоналу,
Адміністрація Державної прикордонної служби України,
м. Київ, Україна
ORCID ID: 0000-0001-9758-4273
koval10.22@hotmail.com

Олег БОРОВИК

доктор технічних наук, професор,
заступник начальника відділу організації освітньої
та наукової діяльності
управління професійної підготовки Департаменту персоналу,
Адміністрація Державної прикордонної служби України,
м. Київ, Україна
ORCID ID: 0000-0003-3691-662X
bov_nadpsu@ukr.net

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ І ТЕХНОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОСВІТНЬОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕРСОНАЛУ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ

У статті визначено перелік нормативно-правових документів, що регламентують оцінку механізмів реалізації шляхів і способів удосконалення освітньої підготовки персоналу Державної прикордонної служби України (ДПСУ) в умовах трансформації військової освіти. Здійснено оцінку базових положень, що повинні бути прийняті до уваги при цьому, визначено мету і строки реалізації завдань з удосконалення освітньої підготовки персоналу. Представлено прогноз очікуваних результатів.

З'ясовано, що вдосконалення освітньої підготовки персоналу ДПСУ передбачає врахування основних базових положень нормативно-правових і технологічних засад, зокрема: реалізацію підготовки військовослужбовців за євроатлантичними стандартами та за уніфікованими програмами підготовки прикордонників країн ЄС; врахування вимог чинних стандартів вищої освіти з усіх спеціальностей; можливість припинення підготовки вищими військовими навчальними закладами фахівців за спеціальністю “Правоохоронна діяльність”; можливість продовження освітньої підготовки персоналу ДПСУ зі спеціальностей, які не належать до галузі знань 25 “Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону”.

Метою вирішення досліджуваного завдання є вдосконалення освітньої підготовки персоналу ДПСУ в контексті трансформації військової освіти, а саме визначення вектору розвитку та створення методичної основи професіоналізації системи базової і післядипломної освіти в ДПСУ, гармонізація співвідношення складових військової освіти та уніфікованих програм підготовки прикордонників країн ЄС, а також визначення інноваційних підходів до вдосконалення освітнього процесу в закладах освіти ДПСУ в межах державних стандартів освіти. Запропоновано реформування освітньої підготовки персоналу ДПСУ здійснювати в три етапи, кожен з яких передбачає реалізацію заходів інформаційного, кадрового за-

безпечення, удосконалення навчальної матеріально-технічної бази закладів освіти ДПСУ, а також заходів моніторингу.

Комплексна реалізація нормативно-правових і технологічних засад удосконалення освітньої підготовки персоналу може забезпечити досягнення візії сил оборони зразка 2030 року.

Ключові слова: освітня підготовка персоналу; трансформація військової освіти; нормативно-правові засади; технологічні засади; вищі військові навчальні заклади; освітня діяльність; Державна прикордонна служба України.

1. ВСТУП

Періодично в освіті та у будь-якому суспільстві, а особливо у розвинутому, відбуваються трансформаційні зміни: змінюються цінності, парадигми, тенденції. Такий висновок можна зробити, здійснюючи екскурс в історію цивілізації, а також аналізуючи тематичні праці вчених.

Результати узагальнення нормативних документів та аналітичних оглядів щодо стану освіти дозволяють зробити висновок, що сучасна освітня галузь України характеризується певними тенденціями, зокрема:

запровадження нових стандартів освіти з окремих спеціальностей для різних рівнів освіти;

позиціонування освіти як продуктивної сили соціально-економічного розвитку країни;

реалізація нових підходів щодо забезпечення якості освіти у закладах вищої освіти шляхом започаткування діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти;

трансформація військової освіти.

Зазначені тенденції обумовлюють необхідність удосконалення освітньої підготовки персоналу різних галузей, а з урахуванням соціально-політичної ситуації в країні, насамперед персоналу складових сектору безпеки і оборони України (БіОУ). Оскільки Державна прикордонна служба України (ДПСУ) є одним із суб'єктів сектору БіОУ, а трансформаційні процеси військової освіти вийшли на рі-

вень законодавчого унормування [1], то одним з актуальних завдань, що характерні для ДПСУ на сьогодні, є пошук шляхів забезпечення відповідності відомчої системи освіти викликам сьогодення. Цим пояснюється значна увага вказаному питанню як науковців, так і керівництва ДПСУ.

Аналіз системи освітньої підготовки персоналу в ДПСУ, наявного варіанта реалізації освітньої підготовки у відомчому вищому військовому навчальному закладі (ВВНЗ), діючих моделей підготовки здобувачів освіти в навчальних закладах ДПСУ, а також проблем, що потребують розв'язання в кожному з них, забезпечує можливість здійснення аналізу таких аспектів:

актуальних на даний час для освіти та військової освіти положень, що мають бути враховані як початкові умови щодо обґрунтування шляхів і способів розв'язання актуальних проблем освітньої підготовки персоналу ДПСУ в контексті трансформації системи військової освіти;

перспективних моделей освітньої підготовки у навчальних закладах ДПСУ;

способів вирішення актуальних проблем освітньої підготовки персоналу ДПСУ.

Актуальним на сьогодні є аналіз нормативно-правової бази з позиції оцінювання теоретичної припустимості реалізації можливих шляхів і способів удосконалення освітньої підготовки персоналу ДПСУ, а також визначення технологічних засад удосконалення відомчої освітньої системи.

Отже, **метою статті** є оцінка нормативно-правових і технологічних засад удосконалення освітньої підготовки персоналу ДПСУ в умовах трансформації військової освіти.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для досягнення визначеної мети доцільно вирішити такі завдання:

1) визначити перелік нормативно-правових документів, що повинні бути враховані при оцінці механізмів реалізації шляхів і способів удосконалення освітньої підготовки персоналу ДПСУ

в контексті трансформації військової освіти (досліджуване завдання);

2) здійснити оцінку базових положень, що повинні бути прийняті до уваги при вирішенні досліджуваного завдання;

3) визначити мету і строки реалізації досліджуваного завдання;

4) здійснити прогноз очікуваних результатів.

Щодо першого завдання, то ефективне виконання функцій, покладених на ДПСУ, вимагає підвищення якості підготовки фахівців у сфері охорони державного кордону та захисту суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні.

На даний час в Україні вимоги до освітньої підготовки фахівців загалом і військових фахівців зокрема регламентуються нормами керівних документів Міністерства освіти і науки України. Особливості підготовки військових фахівців визначаються стандартами професійної підготовки, що формуються кожним із суб'єктів сектору БіОУ.

Досвід застосування підрозділів ДПСУ в АТО та ООС, а також тенденції щодо трансформації військової освіти в Україні обумовлюють необхідність запровадження нових моделей освітньої підготовки здобувачів певного рівня вищої військової освіти та молодших фахівців ДПСУ. При цьому, актуальним є завдання визначення концептуальних нормативно-правових засад перспективних моделей освітньої підготовки здобувачів освіти.

Слід зазначити, що питання, які наведені у цій статті, можуть скласти основу Концепції трансформації освітньої підготовки персоналу ДПСУ (Концепція). Отже, у подальшому можна вести мову про нормативно-правові і технологічні засади вдосконалення освітньої підготовки персоналу ДПСУ або Концепції трансформації освітньої підготовки персоналу ДПСУ.

Аналіз та узагальнення змісту нормативно-правових документів, що стосуються галузі освіти, національної безпеки України та трансформації військової освіти, дозволили виокремити ті з них, що мають стати нормативно-правовими засадами вирішення досліджуваного завдання. Це закони України “Про освіту” [2], “Про вищу освіту” [3], “Про професійну (професійно-технічну) освіту” [4],

“Про національну безпеку України” [5], “Про оборону України” [6], “Про Державну прикордонну службу України” [7], Указ Президента України № 240/2016 “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 травня 2016 року “Про Стратегічний оборонний бюлетень України” [8], Указ Президента України № 392/2020 “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року “Про Стратегію національної безпеки України”...[9], Указ Президента України № 121/2021 “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року “Про Стратегію воєнної безпеки України” [10], Указ Президента України № 473/2021 “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року “Про Стратегічний оборонний бюлетень України” [11], Постанову Кабінету Міністрів України від 12 травня 2021 р. № 467 “Про затвердження Положення про вищі військові навчальні заклади” [12], Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1189-р “Про схвалення Стратегії розвитку Державної прикордонної служби” [13], Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 р. № 687-р “Про схвалення Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року” [14], Статути Збройних Сил України [15].

Вимоги щодо підготовки особового складу мають визначатися з огляду на правовий статус ДПСУ як військового формування та правоохоронного органу спеціального призначення, а також з урахуванням того, що ДПСУ є одним із суб'єктів сектору БіОУ.

Крім цього, має враховуватись візія сил оборони зразка 2030 року, що визначена в Указі Президента України № 473/2021 “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року “Про Стратегічний оборонний бюлетень України”. У цьому документі визначено, що сили оборони об'єднані єдиним керівництвом та складаються з професійно підготовленого та мотивованого особового складу, оснащені сучасним озброєнням і військовою (спеціальною) технікою, здатні забезпечити захист суверенітету та територіальної цілісності України, готові до ведення операцій у повітрі, на суші, на морі, ведення протидієвства в інформаційному просторі та кіберпросторі,

спроможні діяти асиметрично, нестандартно, є проактивними та інтегрованими до євроатлантичної безпекової архітектури. Також має бути прийнято до уваги те, що ДПСУ має бути готовою до залучення для реалізації завдань за ймовірними сценаріями виникнення та розвитку ситуацій воєнного характеру відповідно до визначених варіантів застосування та розподілу відповідальності сил оборони.

Щодо другого завдання (оцінки базових положень, що повинні бути прийняті до уваги), то окремі цілі реалізації перспективних моделей освітньої підготовки персоналу ДПСУ мають стосуватися якісної підготовки особового складу (офіцерського, сержантського та старшинського) на основі принципів і стандартів НАТО. Їх досягнення пов'язується: з трансформацією військової освіти шляхом набуття нових освітніх та професійних компетентностей; переходом на програми, сумісні з програмами закладів освіти держав – членів НАТО та держав – партнерів НАТО; удосконаленням системи курсової підготовки офіцерського, сержантського та старшинського складу, в тому числі на курсах лідерства.

Вирішення другого завдання має відображати шляхи та механізми досягнення визначених цілей з одночасною реалізацією в освітній підготовці персоналу ДПСУ положень уніфікованих програм підготовки прикордонників країн ЄС, що розроблені агенцією FRONTEX спільно з країнами-членами ЄС та організаціями з питань захисту основоположних прав людини.

При вирішенні анонсованого завдання має бути враховане скорочення терміну підготовки з 240 до 180 кредитів ЄКТС за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти з спеціальності 262 “Правоохоронна діяльність” згідно зі стандартом вищої освіти; можливість заборони здійснення підготовки ВВНЗ фахівців за цією спеціальністю згідно з положеннями проекту Постанови Кабінету Міністрів України “Про Особливості ліцензування освітньої діяльності у сфері вищої освіти за освітніми програмами, що передбачають присвоєння професійних кваліфікацій для доступу до професій, для яких запроваджено додаткове регулювання”, а також можливість формування Міністерством освіти і науки України таких стандартів вищої освіти з окремих спеціальностей,

які не дозволять реалізувати підготовку військових фахівців на цих спеціальностях.

Крім цього, має бути передбачена можливість продовження освітньої підготовки персоналу ДПСУ зі спеціальностей, які не належать до галузі знань 25 “Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону”.

Ще одне завдання стосується мети і строків удосконалення системи освітньої підготовки персоналу ДПСУ. Щодо мети, то вона передбачає визначення вектору розвитку та створення методичної основи професіоналізації системи базової і післядипломної освіти в ДПСУ, гармонізацію співвідношення складових військової освіти та уніфікованих програм підготовки прикордонників країн ЄС, а також визначення інноваційних підходів до вдосконалення освітнього процесу в закладах освіти ДПСУ в межах державних стандартів освіти.

Комплексна реалізація складових сформульованої мети може забезпечити досягнення візії сил оборони зразка 2030 року.

Реформування освітньої підготовки персоналу ДПСУ варто здійснювати в три етапи. Кожен з етапів передбачає реалізацію заходів інформаційного, кадрового забезпечення, удосконалення навчальної матеріально-технічної бази закладів освіти ДПСУ, а також заходів моніторингу.

Перший етап – підготовчий. Він передбачає проведення таких заходів: отримання дозволу на набір здобувачів вищої освіти у 2022 році для навчання за спеціальністю 262 “Правоохоронна діяльність” в обсязі 240 кредитів;

вивчення питання про можливість внесення змін до Постанови Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266 “Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти” в частині розширення переліку спеціальностей, які належать до галузі знань 25 “Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону”, спеціальністю 257 “Забезпечення оперативно-службової діяльності ДПСУ”;

схвалення технологічних рішень щодо організації освітнього процесу на 2022–2023 навчальний рік з урахуванням перспективних моделей освітньої діяльності;

удосконалення освітніх програм, навчальних планів, робочих програм навчальних дисциплін з урахуванням положень перспективних моделей освітньої діяльності;

формування перспективного плану вдосконалення фахової підготовки педагогічних і науково-педагогічних працівників, які залучатимуться до викладання на L-курсах;

навчання педагогічних та науково-педагогічних працівників на мовних курсах у відомчому ВВНЗ для підготовки до викладання на L-курсах англійською мовою;

початкове підвищення фахової кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників щодо забезпечення можливості викладання тематичного матеріалу на L-курсах; удосконалення навчальної матеріально-технічної бази для реалізації підготовки на L-курсах;

оптимізація системи післядипломної освіти – корегування переліку та змісту курсів підвищення кваліфікації;

підготовка навчально-методичного забезпечення реалізації L-курсів і курсів підвищення кваліфікації.

Другий етап – функціональний. Він передбачає проведення таких заходів:

внесення змін до Постанови Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266 “Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти” в частині розширення переліку спеціальностей, які належать до галузі знань 25 “Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону”, спеціальністю 257 “Забезпечення оперативно-службової діяльності ДПСУ” (за потреби);

ліцензування освітньо-професійної програми “Правове забезпечення діяльності ДПСУ” на базі спеціальності 252 “Безпека державного кордону” (за потреби);

ліцензування спеціальності 257 “Забезпечення оперативно-службової діяльності ДПСУ” або спеціальності 254 “Забезпечення військ (сил)” (за потреби);

ліцензування спеціальності 275 “Транспортні технології” (за потреби);

реалізація заходів перспективного плану вдосконалення фахової підготовки педагогічних і науково-педагогічних працівників, які залучаються до викладання на L-курсах;

реалізація освітньої підготовки здобувачів освіти за новими освітніми програмами;

удосконалення навчально-методичного забезпечення навчальних дисциплін;

удосконалення навчальної матеріально-технічної бази для реалізації підготовки на L-курсах.

Третій етап – завершальний. На цьому етапі пропонується здійснити:

оцінку ефективності реалізації шляхів і способів вирішення досліджуваного завдання;

корегування системи освітньої підготовки персоналу ДПСУ (за необхідності).

Ефективне вирішення досліджуваного завдання може дати можливість у межах державної системи освіти вдосконалити та гармонізувати систему освітньої підготовки фахівців-прикордонників з вищою військовою освітою з урахуванням уніфікації єдиної системи військової підготовки персоналу для сил БіОУ за зразком складових євроатлантичної безпекової архітектури, уніфікованих програм підготовки прикордонників країн ЄС, вітчизняного досвіду виконання завдань в АТО та ООС підрозділами ДПСУ та ЗСУ, новітніх підходів у системі освіти України, а також підвищити рівень фахової підготовки молодшого персоналу ДПСУ.

Щодо прогнозу очікуваних результатів, то в результаті реалізації шляхів вирішення досліджуваного завдання може бути:

запроваджено механізми професіоналізації персоналу для ефективного виконання функцій ДПСУ та забезпечено досягнення візії сил оборони зразка 2030 року;

забезпечено можливість досягнення максимальної взаємосумісності складових сектору безпеки і оборони з відповідними органами держав-членів НАТО шляхом запровадження принципів і стандартів Північноатлантичного альянсу;

посилено спроможність ДПСУ щодо забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її прилеглій зоні та виключній (морській) економічній зоні.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

За результатами проведеного дослідження можна зробити висновки про те, що на сьогодні система освітньої підготовки в ДПСУ потребує значного корегування, необхідність якого впливає із сучасних тенденцій в Україні в галузі освіти та військової освіти загалом і стану справ у закладах освіти ДПСУ зокрема.

Проведений у статті аналіз нормативно-правових і технологічних засад вирішення досліджуваного завдання створює передумови до обґрунтування Концепції трансформації освітньої підготовки персоналу ДПСУ. Це і визначає напрям подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законів України щодо військової освіти та науки : Закон України від 17.12.2021 № 1986-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1986-20#Text> (дата звернення: 16.01.2022).
2. Про освіту : Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради України*, 2017. № 38–39. Ст. 380.
3. Про вищу освіту : Закон України від 1 липня 2014 року № 1556-VII. *Відомості Верховної Ради України*, 2014. № 37–38. Ст. 2004.
4. Про професійну (професійно-технічну) освіту : Закон України від 10 лютого 1998 року № 103/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*, 1998. № 32. Ст. 215.
5. Про національну безпеку України : Закон України 21 червня 2018 року № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*, 2018. № 31. Ст. 241.
6. Про оборону України : Закон України від 6 грудня 1991 року № 1932-XII. *Відомості Верховної Ради України*, 1992. № 9. Ст. 106.
7. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 3 квіт. 2003 р. № 661-IV. *Відомості Верховної Ради України*, 2003. № 27. Ст. 208. Зі змінами ; ост. ред. 13 січ. 2011 р.
8. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 травня 2016 року “Про Стратегічний оборонний бюлетень України” :

Указ Президента України від 6 червня 2016 року № 240/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/240/2016#Text> (дата звернення: 19.01.2022).

9. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року “Про Стратегію національної безпеки України” : Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0005525-20#Text> (дата звернення: 12.01.2022).

10. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року “Про Стратегію воєнної безпеки України” : Указ Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text> (дата звернення: 11.01.2022).

11. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року “Про Стратегічний оборонний бюлетень України” : Указ Президента України 17 вересня 2021 року № 473/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/473/2021#Text> (дата звернення: 21.01.2022).

12. Про затвердження Положення про вищі військові навчальні заклади : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 травня 2021 р. № 467. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/467-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 17.01.2022).

13. Про схвалення Стратегії розвитку Державної прикордонної служби : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1189-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1189-2015-%D1%80#Text> (дата звернення: 13.01.2022).

14. Про схвалення Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 р. № 687-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-2019-%D1%80#Text> (дата звернення: 12.01.2022).

15. Статути Збройних Сил України. Затверджені Законами України від 24.03.1999 № 548-XIV, № 551-XIV, № 550-XIV; № 549-XIV.

Vasylychuk I., Koval B., Borovyk O. Normative-legal and technological basis for improving the educational training of personnel of the State Border Guard Service of Ukraine in the context of the transformation of military education

The article defines a list of normative and legal documents regulating the evaluation of mechanisms for the implementation of ways and means to improve the educational training of the personnel of the State Border Guard Service of Ukraine (SBSU) in the conditions of transformation of military education. There have been assessed the basic provisions that

must be taken into account in this case, goals and timelines for the implementation of tasks to improve the educational training of staff have been identified.

It has been found out that the improvement of the educational training of the personnel of the State Border Guard Service of Ukraine requires taking into account the main basic provisions of the regulatory and technological framework, in particular: implementation of military training according to Euro-Atlantic standards and unified training programs for border guards of EU countries; taking into account the requirements of current standards of higher education for all specialties; the possibility of ending the training of specialists in Law Enforcement by higher military educational institutions; the possibility of continuing the educational training of SBGSU personnel in specialties not related to the area of knowledge 25 “Military science, national security, state border security”.

The purpose of the task under study – improvement of educational training of the SBGSU personnel in the context of the transformation of military education - is to determine the vector of development and create a methodological basis for professionalization of basic and postgraduate education in the SBGSU, harmonization of the ratio of military education components and unified training programs for border guards of EU countries, as well as to identify innovative approaches to improving the educational process in the educational institutions of the SBGSU within the state standards of education and monitoring measures.

Comprehensive implementation of the regulatory and technological framework for improving personnel education can ensure the achievement of the 2030 image of the defense forces.

Key words: personnel training; transformation of military education; normative-legal basis; technological basis; higher military educational institutions; educational activity; State Border Guard Service of Ukraine.

References

1. *Zakon Ukrainy “Pro vnesennia zmin do deiakyykh zakoniv Ukrainy shchodo viiskovoi osvity ta nauky” № 1986-IX* [Law of Ukraine on amendments to some laws of Ukraine on military education and science activity no. 1986-IX]. (2021,

December 17). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1986-20#Text> (accessed 16 January 2022). [in Ukrainian]

2. *Zakon Ukrainy "Pro osvitu"* № 2145-VIII [Law of Ukraine about education activity no. 2145-VIII]. (2017, September 5). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, no 38–39, art. 380. [in Ukrainian]

3. *Zakon Ukrainy "Pro vishchu osvitu"* № 1556-VII [Law of Ukraine about higher education activity no. 1556-VII]. (2014, July 1). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, no 37–38, art. 2004. [in Ukrainian]

4. *Zakon Ukrainy "Pro profesiinu (profesiino-tekhnichnu) osvitu"* № 103/98-VR [Law of Ukraine about professional (vocational) education activity no. 103/98-VR]. (1998, February 10). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 1998, no 32, art. 215. [in Ukrainian]

5. *Zakon Ukrainy "Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy"* № 2469-VIII [Law of Ukraine about the National Security of Ukraine activity no. 2469-VIII]. (2018, June 21). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, no 31, art. 241. [in Ukrainian]

6. *Zakon Ukrainy "Pro oboronu Ukrainy"* № 1932-XII [Law of Ukraine on the Defense of Ukraine activity no. 1932-XII]. (1991, December 6). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, no. 9, art. 106. [in Ukrainian]

7. *Zakon Ukrainy "Pro Derzhavnu prykordonnu sluzhbu Ukrainy"* № 661-IV [Law of Ukraine about the State Border Guard Service of Ukraine activity no. 661-IV]. (2003, April 3). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, no 27, art. 208. [in Ukrainian]

8. *Ukaz Prezydenta Ukrainy "Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 20 travnia 2016 roku "Pro Stratehichnyi oboronnyi biuleten Ukrainy"* № 240/2016 [Decree of president of Ukraine about the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of March 20, 2016 "On the Strategic Defense Bulletin of Ukraine" activity no. 240/2016. (2016, June 6). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/240/2016#Text> (accessed 19 January 2022). [in Ukrainian]

9. *Ukaz Prezydenta Ukrainy "Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy "Pro Stratehiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy"* № 392/2020 [Decree of president of Ukraine about the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine "On the National Security Strategy of Ukraine" activity no. 392/2020]. (2020, September 14). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0005525-20#Text> (accessed 12 January 2022). [in Ukrainian]

10. *Ukaz Prezydenta Ukrainy pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy Pro Stratehiu voiennoi bezpeky Ukrainy"* [Decree of president of Ukraine

about the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine “On the Military Security Strategy of Ukraine”]. (2021, March 25). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text> (accessed 11 January 2022). [in Ukrainian]

11. *Ukaz Prezidenta Ukrainy “Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 20 serpnia 2021 roku “Pro Stratehichnyi oboronnyi biuleten Ukrainy” № 473/2021* [Decree of president of Ukraine about the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of August 20, 2021 “On the Strategic Defense Bulletin of Ukraine” activity no. 473/2021]. (2021, September 17). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/473/2021#Text> (accessed 21 January 2022) [in Ukrainian]

12. *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy “Pro zatverdzhennia Polozhennia pro vyshchi viiskovi navchalni zaklady” № 467* [Resolution of the Cabinet Ministry of Ukraine on approval of the regulations on higher military educational institutions activity no. 467] (2021, May 12). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/467-2021-%D0%BF#Text> (accessed 17 January 2022). [in Ukrainian]

13. *Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy “Pro skhvalennia Stratehii rozvytku Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby” № 1189-r.* [Order of the Cabinet Ministry of Ukraine on approval of the Development Strategy of the State Border Guard Service activity no. 1189-r.]. (2015, November 23). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1189-2015-%D1%80#Text> (accessed 13 January 2022). [in Ukrainian]

14. *Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy “Pro skhvalennia Stratehii intehrovanoho upravlinnia kordonamy na period do 2025 roku” № 687-r.* [Order of the Cabinet Ministry of Ukraine on approval of the Integrated Border Management Strategy for the period until 2025 activity no. 687-r.]. (2019, July 24). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-2019-%D1%80#Text> (accessed 12 January 2022). [in Ukrainian]

15. *Zakonamy Ukrainy Statuty Zbroinykh Syl Ukrainy № 548-XIV, № 551-XIV; № 550-XIV; № 549-XIV* [statutes of the Armed Forces of Ukraine]. (1999, March 24). [in Ukrainian]